

Handel ludźmi jako współczesna forma niewolnictwa

Przedmiotem niniejszego artykułu jest handel ludźmi jako współczesna forma niewolnictwa. Proceder ten stanowi jeden z największych problemów współczesnego świata. W czasach starożytnych handel ludźmi uważany był za zjawisko całkowicie naturalne, gdzie człowieka traktowano przedmiotowo. Można było go kupić, sprzedać lub poddać wymianie. W obecnych czasach niewolnictwo jest zjawiskiem społecznym, które jest nieakceptowane i zabronione. Mimo to, występuje na świecie, a także w krajach Unii Europejskiej na dużą skalę. Szacuje się, że obecnie występuje na świecie dwa razy więcej niewolników, niż w czasach starożytnych. Istotą procederu, jakim jest handel ludźmi jest zniewolenie człowieka przy użyciu różnych metod i środków w celu wykorzystania dla korzyści materialnych. Deklaracja Wiedeńska przyjęta na Konferencji Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych w Wiedniu z 1993 roku uznaje handel ludźmi za współczesną formę niewolnictwa.

Słowa kluczowe: niewolnik, niewolnictwo, handel ludźmi, praca przymusowa, handel żywym towarem, ofiara, sprawca.

1. Współczesne formy niewolnictwa.

Niewolnictwo to słowo, które kojarzy się w dzisiejszych czasach z zamierzłą przeszłością. To zjawisko, które miało miejsce dawno temu, o którym słyszano z opowieści i czytano w książkach historycznych. Niestety niewolnictwo istnieje po dziś dzień, ma tylko nieco odmienny charakter i przybiera inne formy, niż to z ubiegłych czasów.

Niewolnictwo to stan, który jest przeciwieństwem wolności. Wolność daje możliwość decydowania o własnych wyborach, co oznacza brak jakiegokolwiek przymusu. Niewolnictwo towarzyszyło ludzkości przez całe dzieje dzieląc ludzi na wolnych i na niewolników. Ludzie wolni, czyli bogaci, sprawujący władzę mogli dowolnie rozporządzać niewolnikami, gdyż byli oni przedmiotem ich własności.

Niewolnictwo, trwając nieprzerwanie od starożytności aż po dziś dzień, jest jednym z najstarszych zjawisk społecznych, w którym człowiek jako jednostka

społeczna postrzegany był z punktu widzenia prawa jako przedmiot, co było cechą wyróżniającą spośród innych form zależności na przykład poddaństwa chłopów. Niewolnik nie będąc panem swojego losu, nie posiadając żadnych obowiązków wobec państwa, a jedynie w stosunku do swojego „pana”, traktowany był jak rzecz. Mógł być kupiony, sprzedany, wypożyczony, a nawet zabity, przy czym właściciel wykonujący wyrok pozbawienia życia swego niewolnika nie odpowiadał za ten czyn w świetle prawa.

Zjawisko to zaczęło ulegać ograniczeniu wraz ze wzrostem wpływu chrześcijaństwa w Europie¹, natomiast gdy w krajach europejskich zaczęły powstawać imperia kolonialne, zjawisko niewolnictwa znów się nasiliło, stając się motorem rozwoju gospodarczego². W większości państw proceder ten został zakazany dopiero w XIX wieku a za akt, który zapoczątkował proces likwidacji niewolnictwa uważa się Deklarację Mocarstw w sprawie zniesienia handlu Murzynami, która została podpisana 8 lutego 1815 roku i dołączona została do końcowego Aktu Kongresu Wiedeńskiego³. Kolejnym ważniejszym dokumentem, który stanowił o likwidacji niewolnictwa była Uzupełniająca Konwencja w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz praktyk zbliżonych do niewolnictwa z 7 września 1956 roku⁴. Zakaz niewolnictwa, poddaństwa oraz pracy przymusowej znalazł swoje odzwierciedlenie między innymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w art. 8 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁵. Klasyczna definicja niewolnictwa stanowi, iż:

Niewolnictwo jest to jedna z form wyzysku, polegająca na tym, że pewna grupa ludzi, wraz z narzędziami pracy, stanowi własność innych ludzi bądź instytucji, mogących nimi swobodnie rozporządzać⁶.

¹Papież Leon III, *Encyklika In Plurimis 5. V. 1888 r., Braviarium missionum* t.1, ATK, Warszawa 1979, s.154-172

²B. Nowak, *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami*, [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Z. Lasocik (red.), Warszawa 2006, s.33-34.

³T. Jasudowicz, M. Lubiszewski, *Geneza ochrony praw człowieka*, [w:] *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa i administracji*, B. Gronowska (red.), Toruń 2005, s. 42-43.

⁴Dz. U. z 1963 r. Nr 33, poz. 185.

⁵T. Jasudowicz, *Zakaz niewolnictwa i poddaństwa oraz pracy przymusowej lub obowiązkowej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „*Studia Prawa Publicznego*” 2013, nr 3, s. 13-14.

⁶B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2002, s. 53.

W Polsce od 20 maja 2010 roku definicja niewolnictwa zapisana jest w Kodeksie Karnym w art.115, par. 23 (i brzmi następująco:)

Niewolnictwo jest stanem zależności, gdzie człowiek jest traktowany wyłącznie jak przedmiot własności⁷.

Mimo, że formalnie pod koniec XX wieku niewolnictwo zostało zniesione we wszystkich cywilizowanych krajach, to tak naprawdę nigdy nie przestało istnieć. Wciąż trwa przybierając nowe formy wyzysku. Zjawisko niewolnictwa obecnie jest tak duże, że nazywane jest jedną z plag współczesnego świata.

Niewolnictwo w Polsce występowało w małej skali w formie patriarchalnej, gdzie niewolnikiem stać się mógł jeńiec wojenny, mieszkaniec ziem pokonanego przeciwnika albo skazany przez sąd więzień. Te wszystkie trzy uwarunkowania często oznaczały tylko stan przejściowy⁸.

W XIX wieku zaczęto wprowadzać międzynarodowe regulacje prawne dotyczące niewolnictwa i handlu niewolnikami. Pierwszy raz oba te zjawiska potępiono na Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku. Zostało wtedy podpisanych wiele umów międzynarodowych dwu – i wielostronnych, w których zawarte były postanowienia o zwalczaniu handlu niewolnikami. Ponad sto lat później, w 1926 roku z inicjatywy Ligi Narodów została podpisana konwencja dotycząca niewolnictwa, uczestnicy której, w tym także Polska, zobowiązali się do zapobiegania i zwalczania handlu niewolnikami oraz obiecali dążyć do całkowitego usunięcia niewolnictwa we wszystkich jego postaciach, w jak najkrótszym czasie i jak najskuteczniej⁹. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, która została przyjęta przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 1948 roku, głosi, że:

Nikt nie może pozostawać w stanie niewolnictwa lub służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami we wszystkich formach są zakazane¹⁰.

Prawnie wiążący charakter zasadom Deklaracji nadały Pakty Praw Człowieka, między innymi zawarty w art. 8 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych w 1966 roku przyjęte przez Ogólne Zgromadzenie Organizacji

⁷Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁸A. Zwoliński, *Encyklopedia „Białych Plam”*, tom XIII, Radom 2004, s. 108.

⁹Z. Galicki, *Wielka Encyklopedia PWN*, tom XIX, Warszawa 2003, s. 40.

¹⁰Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r., art.4, s. 3.

Narodów Zjednoczonych, przy czym w 1956 roku z inicjatywy tegoż zgromadzenia w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, została przyjęta konwencja uzupełniająca, ratyfikowana w 1963 roku przez Polskę¹¹. Zakaz niewolnictwa zamieszczony był również w postanowieniach wszystkich umów międzynarodowych, które dotyczyły praw ochrony człowieka, między innymi w artykule 4 w Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 roku, przez Polskę ratyfikowaną w 1993 roku¹².

Mimo przyjętego powszechnie prawa, które mówi, iż niewolnictwo jest zakazane, liczba niewolników jest obecnie w świecie największa w całej historii ludzkości. Według badań przeprowadzonych przez Organizację Narodów Zjednoczonych, na świecie, na dzień dzisiejszy jest około 27 milionów niewolników, z czego rocznie 4 miliony sprzedaje się do pracy przymusowej wbrew ich woli. Proceder niewolnictwa występuje na świecie aż w 89 krajach przybierając różne formy nie znane wcześniej w dziejach historii¹³.

W dzisiejszych czasach panuje przekonanie, iż niewolnictwo jest reliktem przeszłości i od dawna nie istnieje. Rzeczywistość jest jednak zupełnie inna, tak naprawdę nie ma państw, których problem współczesnego niewolnictwa by nie dotyczył. Bo skoro obecnie niewolnictwo nie istnieje, to jak nazwać wielogodzinną, wyczerpującą pracę w nieludzkich warunkach bez wynagrodzenia albo za bardzo małe pieniądze? Dziewczęta więzione i gwałcone w domach publicznych, gdzie bynajmniej nie znalazły się z własnej, nieprzymuszonej woli, czy kobiety wabione obietnicą bardzo dobrej, wysoko opłacanej pracy, które trafiają na ulicę, gdzie bite, maltretowane psychicznie, narkotyzowane i ubezwłasnowolnione, nie widzą dla siebie ratunku i przyszłości. Również dzieci, które są sprzedawane do nielegalnych adopcji, ciężkiej, wyczerpującej pracy bez możliwości nauki, zmuszane do żebractwa i przestępstw, które bezpowrotnie tracą dzieciństwo, poczucie bezpieczeństwa i jakiegokolwiek perspektywy na lepsze jutro¹⁴.

¹¹Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

¹²Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

¹³M. Kołataj, G. Sadowski, *27 milionów niewolników*, „Wprost” 2002, nr 25.

¹⁴*Współczesne niewolnictwo*, <https://www.tygodnikprzeгляд.pl/wspolczesne-niewolnictwo/> [dostęp:06.05.2018].

Problem współczesnego niewolnictwa istnieje na całym świecie, przy czym szczególnie uwidocznione jest w krajach Unii Europejskiej, w tym także w Polsce. Współczesne niewolnictwo jest to zjawisko społeczne dzisiejszych czasów, gdzie pewna grupa ludzi wykorzystywana jest dla korzyści innych, gdzie z ubóstwa materialnego i psychicznego człowieka, ludzie rządni pieniędzy, pozbawieni skrupułów i sumienia, utworzyli sobie źródło dochodu.

Współczesne niewolnictwo przybiera różne formy, między innymi:

- wykorzystywanie w przemyśle erotycznym, szczególnie kobiet i dzieci;
- wymuszona prostytutka;
- ciężka praca za długi;
- handel ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi;
- praca i służebność dzieci;
- przymuszanie do zawierania małżeństw i kupowanie żon;
- niewolnictwo domowe;
- zmuszanie do żebrania;
- pozyskiwanie oraz sprzedaż tkanek, komórek i narządów wbrew przepisom;
- zmuszanie do przestępstw, zwłaszcza kradzieży;
- przymuszanie do niewolniczej pracy.

W jaki sposób można w dzisiejszych czasach stracić wolność? Co może powodować, że człowiek staje się ofiarą współczesnego niewolnictwa? Przyczyn jest wiele, ale najczęstsze z nich, to:

- uwikłania rodzinne (patologie, brak miłości);
- trudne położenie ekonomiczne (bieda lub skrajne ubóstwo);
- wiara w zarobienie dużych pieniędzy, w krótkim czasie;
- młodość, naiwność, nieprzeciętna uroda;
- brak znajomości obcego języka oraz realiów życia za granicą;

- bardzo niska świadomość prawna lub jej brak¹⁵.

Konwencja z 1926 roku dotycząca zniesienia niewolnictwa¹⁶, gdzie stan ten był powiązany z wyczerpującą pracą oraz prawami i zasadami, jakie obowiązywały niewolników w czasach starożytnych, w których niewolnik był własnością swego pana, stanowiła o niewolnictwie, jako całkowitym poddaniu. Pojęcie niewolnictwa definiowane było wówczas jako całkowite podporządkowanie się właścicielowi, wynikające z prawa własności. Niewolnik mógł być pojmany, nabyty, sprzedany, poddany zamianie lub nabywał status niewolnika przez urodzenie¹⁷. Współcześnie niewolnictwo występuje w zupełnie innej formie. Według Obiego N.I. Ebbe najbardziej współcześnie rozpowszechniona definicja niewolnictwa określa, iż za niewolnika uważa się osobę, która:

- ma odebrane dokumenty tożsamości;
- jest wykorzystywana do pracy bez zapłaty, albo pracuje za bardzo niską stawkę, która nie jest adekwatna do wykonywanej pracy;
- trzymana jest w warunkach poniżej godności ludzkiej, na przykład 16-18 godzin pracy dziennie przez 7 dni w tygodniu, bez urlopu, odpowiedniego wyżywienia i w bardzo złych warunkach mieszkaniowych;
- przetrzymywana jest w odosobnieniu lub celowo doprowadzana do samoizolacji przez zastraszanie;
 - zrywa relacje rodzinne przez zakaz korespondowania lub kontaktowania się w każdy inny sposób;
 - popadając w niewolę, wywieziona do innego kraju, nie zna języka ani praw, które jej przysługują, dlatego osoba taka pozostaje całkowicie uzależniona od sprawców¹⁸.

¹⁵Sieć Bakhita-do spraw przeciwdziałania i pomocy ofiarom współczesnych form niewolnictwa, Warszawa 2018 r.

¹⁶Dz. U. z 1931 r. Nr 4, poz. 21.

¹⁷M. Pietras-Eichberger, *Krajowe i międzynarodowe regulacje prawne. Organizacja Narodów Zjednoczonych*, [w:] P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safjański (red.), *Handel ludźmi. Przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Warszawa 2017, s. 40.

¹⁸O. Ebbe, D. Das, *Global Trafficking in Woman and Children*, Boca Raton 2008, s. 9.

Istniejące dziś niewolnictwo, na pozór niewidoczne, ale działające na dużą skalę, w obecnych czasach może spotkać każdego. Na ten proceder narażeni są wszyscy, ale szczególnie kobiety i dzieci.

Formy niewolnictwa wobec kobiet i dziewcząt, stworzone zostały, aby je wykorzystywać, kontrolować i zdominować. Do tych form niewolnictwa zalicza się:

- wykorzystywanie seksualne - gdzie kobiety lub dziewczęta zmuszane są do uprawiania prostytucji czy występowania w publikacjach pornograficznych, a czasami umieszczane są w miejscach, gdzie mogą być narażone na gwałt, przeważnie w strefach konfliktów zbrojnych;
- przymusowe małżeństwa i służba domowa – gdzie kobieta czy dziewczyna wydawana jest za mąż bez jej zgody, na przykład jako forma spłaty długu, żyjąc w niewolniczych warunkach, gdzie często doświadcza izolacji i przemocy;
- pobranie organów – ofiara zostaje zniewolona, aby pobrać od niej organy i sprzedać bez jej zgody. Często zdarza się też, że kobieta zostaje zgwałcona w celu zapłodnienia, aby w następstwie tego czynu urodziła i oddała narodzone dziecko na sprzedaż;
- przymusowa praca w niewolniczych warunkach – gdzie stosuje się przemoc wobec pracowników, nie zapewniając im odpowiednich warunków życia i pracy, a wynagrodzenie ich jest minimalne, bądź go po prostu nie ma. Przymuszani są także do żebrania, kradzieży oraz sprzedawania narkotyków¹⁹.

Osoby pracujące ponad swoje siły bez wynagrodzenia, mając ograniczoną wolność, pozbawione dokumentów i kontroli nad swoim życiem, bez możliwości kontaktowania się z bliskimi, są niewolnikami. To nie prawda, że niewolnictwo zniesione zostało we wszystkich krajach świata od połowy XX wieku. Ono wciąż istnieje, przyjmując najróżniejsze formy. Współczesne niewolnictwo uderza w godność człowieka, wiąże się z uciskiem psychicznym i fizycznym, a narażone najbardziej są osoby, które mają duże deficyty, kryzysy i marzenia.

¹⁹*Handel kobietami, Przewodnik dla ofiar i organizacji pomocowych*, Barcelona 2013, s. 4-5.

2 . Handel ludźmi – pojęcie, formy, przyczyny i skutki.

Handel ludźmi jest formą niewolnictwa godzącą w wartości człowieka, które powinny być chronione. To przywłaszczenie sobie drugiego człowieka bez jego woli i zgody, w celu osiągnięcia korzyści finansowych. Proceder ten dotyczy wykorzystywania ludzi, niezależnie od płci i wieku. Osoby, które zajmują się handlem ludźmi, żerują na psychicznym i fizycznym ubóstwie człowieka, czyniąc sobie z niego źródło dochodu przy minimalnym stopniu ryzyka.

Zjawisko handlu ludźmi, czyli współczesnego niewolnictwa przetrwało od starożytności do czasów współczesnych. Gospodarcze oraz społeczno-polityczne przemiany w Środkowej i Wschodniej Europie, które ściśle związane były z upadkiem komunizmu, w dużej mierze przyczyniły się do powstawania niekorzystnych zjawisk. Przykładem takiego zjawiska był gwałtowny wzrost bezrobocia, co spowodowało pogorszenie warunków życia w wielu rodzinach. W tym samym czasie nastąpiło otwarcie granic, a co za tym idzie, możliwość łatwego przemieszczania się między państwami. Stało się to ogromną zachętą do emigrowania z krajów biedniejszych do zamożnych krajów zachodnich. Sytuację tą zaczęły wykorzystywać zorganizowane grupy przestępcze, widząc dla siebie duże zyski bez specjalnego nakładu finansowego²⁰.

Proceder handlu ludźmi rozpowszechnił się na całym świecie i stał się zagrożeniem dla wielu ludzi, szczególnie dla osób biednych, bez wykształcenia, pozbawionych miłości, pragnących poprawić swoją sytuację materialną. Chociaż wśród ofiar handlu ludźmi znajdują się zarówno kobiety, dzieci, jak i mężczyźni, to jednak najbardziej narażone na ten proceder są młode, naiwne o nieprzeciętnej urodzie dziewczęta i niewinne dzieci. Według badań Eurostatu z 2008 roku w przeliczeniu na procenty ofiary handlu ludźmi stanowią:

- 68% kobiety
- 17% mężczyźni
- 15% dzieci²¹.

²⁰K. Karsznicki, *Handel kobietami w świetle spraw karnych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 12, s. 67.

²¹Zidentyfikowane i domniemane ofiary handlu ludźmi,
[http://handelludzmi.eu/hl/bazawiedzy/archiwum/2013/6297/\[dostęp:06.05.2018\]](http://handelludzmi.eu/hl/bazawiedzy/archiwum/2013/6297/[dostęp:06.05.2018]).

Handel żywym towarem jest najbardziej dochodową działalnością na świecie, wyprzedzając pod tym względem nawet handel bronią i narkotykami.

Zorganizowanym grupom przestępczym zajmującym się tym procederem przynosi niebywale ogromne zyski, przy niewielkim stopniu ryzyka²².

W najnowszym raporcie Międzynarodowej Organizacji Pracy nielegalne zyski z pracy przymusowej szacowane są na 150 mld USD rocznie, przy czym największe zyski przypadają w krajach azjatyckich, gdzie dochód szacuje się na około 52 mld USD oraz w krajach rozwiniętych i Unii Europejskiej, gdzie dochód roczny z handlu ludźmi wynosi około 50 mld USD²³.

Współcześni niewolnicy, czyli ofiary handlu ludźmi, żyją niemalże na całym świecie. Z danych Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 26 sierpnia 2013 roku wynika, że 880 tys. osób, tylko z Unii Europejskiej, stało się ofiarami takiego handlu wykorzystanymi do pracy przymusowej, w tym ściśle związanej z wykorzystywaniem seksualnym²⁴.

Handel ludźmi różni się znacznie od nielegalnej migracji, ponieważ poza transportem za granicę człowiek poddany przemytowi, staje się ofiarą wykorzystywaną w nieludzkich, niewolniczych warunkach.

Pomimo tego że najczęściej ofiarami handlu żywym towarem są młode kobiety i dzieci, mężczyźni wcale nie są wolni od tego zagrożenia. Ofiary tego procederu, mają charakterystyczny cel przeznaczenia, a więc:

- kobiety – sprzedawane są przeważnie do domów publicznych, na ulicę w celu prostytucji, do pracy przymusowej w domu, czy w rolnictwie oraz do przemytu,
- dzieci – wykorzystywane są najczęściej do niewolniczej pracy, żebractwa, do wykorzystywania seksualnego, prostytucji oraz pornografii dziecięcej, do nielegalnej adopcji, bądź popełniania drobnych przestępstw,

²²E.B. Skinner, *Zbrodnia. Twarz w twarz ze współczesnym niewolnictwem*, Kraków 2010, s. 188.

²³Raport Międzynarodowej Organizacji Pracy na temat pracy przymusowej na świecie, <http://handelludźmi.eu/hl/aktualności/6418,Raport-Międzynarodowej-Organizacji-Pracy-natemat-pracy-przymusowej-na-swiecie.html> [dostęp: 03.05.2018].

²⁴Zbiór ilustracji na temat zjawiska handlu ludźmi przygotowanych przez Komisję Europejską, <http://handelludźmi.eu/hl/baza-wiedzy/archiwum/2013/6297> [dostęp: 04.05.2018].

- mężczyźni – przeznaczani są do ciężkiej, niewolniczej pracy, przeważnie w fabrykach lub na farmach, bądź wykorzystywani są do działań przestępczych.

Najbardziej haniebnym wykorzystywaniem ofiar handlu ludźmi jest przeznaczenie ich narządów do nielegalnych przeszczepów. Szczególnie na ten rodzaj wykorzystania narażone są dzieci, zwłaszcza te, wychowywane na ulicy oraz młodzi ludzie, zarówno kobiety, jak i mężczyźni²⁵.

Handel kobietami obejmuje największy procent wśród ofiar handlu żywym towarem. Kobiety przeznaczone są w większości do wykorzystywania seksualnego. Kobiety wabione najczęściej atrakcyjną ofertą pracy, trafiają do domów publicznych lub na ulicę w charakterze prostytutek. Te, które stawiają opór lub wykazują przejawy jakiegokolwiek sprzeciwu, są bite, gwałcone, głodzone, zastraszane i maltretowane psychicznie. Dzieci najczęściej pozyskiwane są do ciężkiej, niewolniczej pracy, pornografii i żebractwa. Są też doskonałym „towarem” do pobierania narządów i nielegalnych adopcji.

Praca przymusowa, czyli zmuszanie ofiar do niewolniczej pracy w warunkach uwłaczających godności człowieka, najczęściej dotyczy kobiet i mężczyzn. Praca w rolnictwie, w fabrykach, czy w budownictwie związana jest z przekraczaniem czasu pracy, niską płacą lub całkowitym jej brakiem. Złe warunki życia, nieprzestrzeganie prawa pracy, brak umowy i ubezpieczenia, brak ochrony socjalnej oraz pozbawienie dokumentów, to wszystko, czego oczekiwać mogą ofiary tak zwanych „obozów pracy” i niewolnictwa domowego. Częstym elementem towarzyszącym ofiarom handlu ludźmi jest też ograniczenie lub pozbawienie wolności.

Niewolnictwo domowe dotyczy przeważnie kobiet, które wyjechały do pracy jako opiekunki do dzieci lub osób starszych. Polega ono na przetrzymywaniu kobiet w domach pracodawców, gdzie wykorzystywane są do prac domowych oraz opieki nad osobami starszymi lub ciężko chorymi. Stosuje się wobec nich takie same formy przymusu jak powyżej.

Żebractwo, to forma handlu ludźmi, do którego najczęściej przymuszane są kobiety i dzieci. Ofiary tego procederu są głodzone i zastraszane. Cały czas

²⁵1. Pospieszyl, *Patologie społeczne*, Warszawa 2008, s. 273.

przebywają pod nadzorem, a wyzebrane pieniądze w całości są im odbierane. Często są też oszpecane, aby wzbudzać większą litość. Bywają także odurzane narkotykami a kobiety często trzymają w ramionach martwe dzieci, które umierają na skutek podanej im zbyt dużej dawki narkotyków²⁶. Czasami zdarza się też, że „dobroczyńca” ofiary zmuszanej do żebractwa, wymusza na niej wyzebranie każdego dnia konkretnej sumy pieniędzy. W przeciwnym razie poddawana jest najczęściej przemocy fizycznej²⁷.

Młodzi ludzie i dzieci często narażeni są na uprowadzenie lub sprzedaż ich w celu nielegalnego pobrania narządów do transplantacji. Zdarza się też, że ubodzy, bardzo zdesperowani ludzie oferują na sprzedaż swoje narządy, najczęściej nerkę, aby poprawić swoją sytuację materialną. Nie zdają sobie sprawy, że mogą stać się ofiarami handlu ludźmi²⁸.

W Unii Europejskiej oraz w większości krajów poza Unią, spośród wszystkich form handlu ludźmi najczęściej zgłaszane jest wykorzystywanie seksualne. Dotyczy to również Polski, jako kraju, z którego pochodzą ofiary handlu ludźmi, jak i państwa, w którym kobiety są wykorzystywane. Wykorzystywanie to obejmuje przede wszystkim pracę w domach publicznych i na ulicach. W Polsce najczęściej wykorzystywane są obywatelki Bułgarii, Ukrainy, Mołdawii, Rumunii, Białorusi i Turcji, które wywożone są następnie do Niemiec, Holandii, Austrii, Hiszpanii oraz innych krajów Unii Europejskiej²⁹. Najwięcej grup, które zajmują się handlem kobietami oraz ich przymusową prostytutką, swoją działalność prowadzi w centralnej Polsce³⁰.

Wykres nr 1. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi na świecie w 2015 roku.

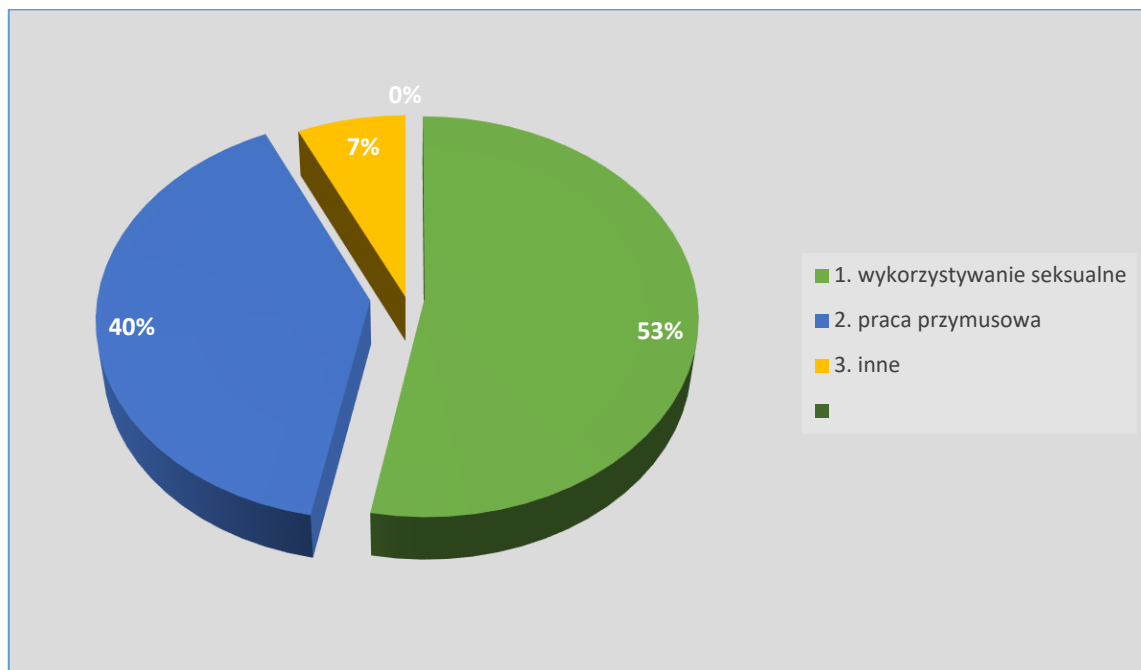
²⁶Materiały informacyjne, *Ludzie są bezcenni*, Warszawa 2012, s. 3.

²⁷G. Bartuszek, *Bez skrupułów*, Magazyn Policja 997, nr 50, Warszawa 2009, s. 14.

²⁸Materiały informacyjne, *op. cit.*, s. 3.

²⁹*Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2008 r.*, s.45, <http://www.mswia.gov.pl> [dostęp:02.05.2018].

³⁰B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 2006, s. 898.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNDOC Warszawa 2016 roku, <http://www.tvp.info/28314322/handel-ludźmi-dotyczy-już-ponad-stu-krajówjest-wszechobecny>

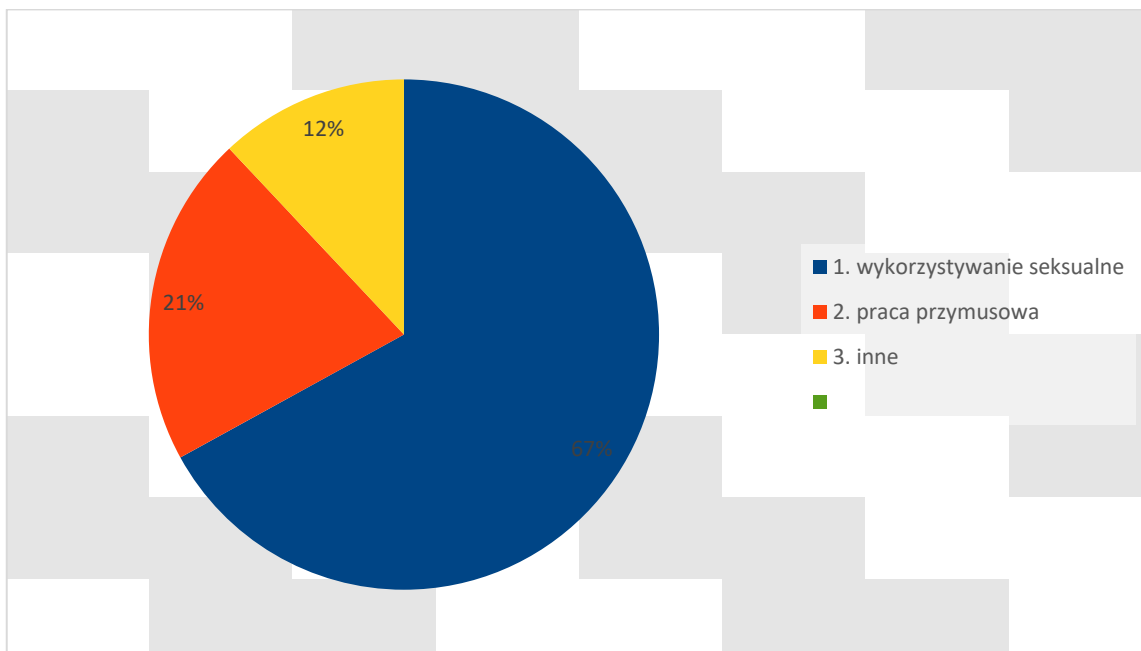
Liczbę ofiar handlu ludźmi w Polsce rocznie szacuje się na 15 tysięcy osób³¹. Według raportu z 2015 roku o handlu ludźmi, na obszarze samej Unii Europejskiej zarejestrowano 65% poszkodowanych obywateli państw członkowskich³².

Mimo, że jest wiele organizacji na świecie, które uświadamiają społeczeństwo na temat handlu ludźmi i związanych z tym zagrożeń, to liczba ofiar tego procederu wciąż wzrasta.

Wykres nr 2. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Europie.

³¹ M. Wiśniewski, *Handel ludźmi-statystyka*, [w:] Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu*, Warszawa 2007, s.97.

³² Raport o handlu ludźmi, *op. cit.*, Warszawa 2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <https://handelludzi.eu/hl/baza-wiedzy/raporty-analazy-strateg/raporty-dotyczacesytua/6462,Rapotr-Eurostatu-dotyczy-handlu-ludzi-w-Europie-w-latach-20102012.html>

//handelludzi.eu/hl/baza-wiedzy/raporty-analazy-strateg/raporty-dotyczacesytua/6462,Rapotr-Eurostatu-dotyczy-handlu-ludzi-w-Europie-w-latach-20102012.html

Porównując procentowo wymiar wykorzystywania ofiar na tle Europy oraz w skali całego świata, dane te niewiele się różnią od siebie. Widać wyraźnie, iż najczęściej spotykana forma wykorzystywania ofiar handlu ludźmi to wyzysk na tle seksualnym. Handel ludźmi jako współczesne niewolnictwo to praktyka, która głęboko zakorzeniona, wyrażana jest w wielu formach i każda uwłacza godności człowieka.

Przyczyn handlu ludźmi jest wiele. Jedną z nich jest nierówność gospodarcza pomiędzy państwami słabo rozwiniętymi, i tymi, gdzie panuje dobrobyt. Ofiary handlu ludźmi pochodzą przeważnie z tak zwanych krajów rozwijających się. W krajach słabo rozwiniętych mimo, że mężczyźni i dzieci też są ofiarami handlu ludźmi, to przeważnie kobiety są ofiarami trudnej sytuacji gospodarczej i społecznej.

Do czynników sprzyjających handlowi ludźmi od strony ofiary zaliczyć można więc:

- ubóstwo i brak pracy;
- niski poziom wykształcenia;

- brak więzi emocjonalnych z rodziną;
- przemoc w rodzinie oraz wykorzystywanie seksualne;
- brak poczucia bezpieczeństwa;
- brak informacji, co do prawdziwych warunków pracy;
- nieskuteczne i nie najlepiej stosowane prawo.

Handlowi ludźmi sprzyja także:

- konsumpcyjny styl życia;
- wysokie zyski sprawców przy niewielkich nakładach finansowych i znikomym ryzyku kary;
- korupcja władz;
- dyskryminacja płci;
- niejednoznaczny stosunek społeczeństwa wobec prostytucji;
- strategię rozwoju, na przykład turystyka;
- zaniżone kary dla sprawców;
- media, które ukazują handel ludźmi nie w kategorii zbrodni, ale jako temat erotyczny³³.

Handel ludźmi, to działalność, która przynosi bardzo duże dochody. Wymaga stosunkowo małych nakładów przy niewielkim stopniu ryzyka³⁴. Zyski zwiększają się dzięki wielokrotnej sprzedaży ofiar³⁵. Handlarze najczęściej pochodzą z krajów takich jak Polska, Rosja, Bułgaria, Turcja i Niemcy. Grupy handlarzy wykazują między sobą powiązania międzynarodowe, co pomaga im prowadzić działalność mającą charakter kompleksowy³⁶.

Handel ludźmi obejmuje zarówno aspekt wykorzystania seksualnego, jak i ludzkiej siły roboczej w ciężkich, niewolniczych warunkach. Przyczyną tego

³³*Sieć Bakhita-do spraw przeciwdziałania i pomocy ofiarom współczesnych form niewolnictwa*, Warszawa 2018.

³⁴S. Buchowska, *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi*, [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Z. Lasocik (red.), Warszawa 2006, s. 336., K. Laskowska, *Handel ludźmi jako problem prawny i kryminologiczny*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2004, Nr 2, s. 35.

³⁵K. Karsznicki, *Handel ludźmi*, Warszawa 2010, s. 57.

³⁶Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2008 r., s. 43.

narastającego problemu jest przede wszystkim ubóstwo, brak wykształcenia oraz bezrobocie³⁷. Działalność sprawców praktycznie pozostaje bezkarna, co spowodowane jest brakiem świadków w sprawach związanych z procederem handlu ludźmi. Poznanie faktycznego stanu tego zjawiska jest bardzo trudne, ponieważ ofiary nie zgłaszają tego procederu, nie chcą go ujawniać, ani składać zeznań w tej sprawie, co spowodowane jest strachem, wstydem i obawą zemsty³⁸.

Ofiara handlu ludźmi, jeśli tylko uda jej się uwolnić od oprawców, nigdy nie wraca do normalności. Najczęściej popada w głębokie traumy, choroby psychiczne, zwłaszcza depresję i uzależnienia, miewa też myśli samobójcze. Z reguły ma poważnie nadszarpnięte zdrowie, często uszkodzone narządy wewnętrzne, przeważnie nerki, ślady po pobiciach i złamaniach. Ofiary handlu żywym towarem posiadają wiele zranień psychicznych i fizycznych. Często zdarza się też, że tak głęboko skrzywdzona i poraniona osoba nie ma możliwości powrotu do kraju, czy rodziny. Bezpowrotnie traci przyjaciół, bywa skazana na wtórną wiktymizację i stygmatyzację. Handel ludźmi, mimo, że jest tak potężnym zjawiskiem na świecie, to jednak wciąż zbyt mało ludzi jest świadomych zagrożeń, na jakie narażony jest ogrom społeczeństwa.

Ofiary handlu ludźmi, to osoby, które nie są świadome losu, jaki ich czeka. Oszukiwane, manipulowane, bądź celowo wprowadzane w błąd przez sprawców, nie mają pojęcia, że za przekroczoną granicą, staną się zwykłym przedmiotem handlu.

Handel ludźmi, jako rzeczywistość, która dotyka społeczeństwa na całym świecie, szczególnie w krajach Unii Europejskiej, a także Polaków, jest ściśle powiązany z dwiema grupami ludzi. Pierwsza grupa, to sprawcy, czyli handlarze, a druga, to ofiary³⁹. Do typowej grupy ludzi zwanej handlarzami zalicza się:

- werbowników i naganiaczy;
- przewoźników;

³⁷A. Grzelak, *Unia Europejska, a prawo karne*, Warszawa 2002, s. 87.

³⁸J. Bryk, *Przestępstwa towarzyszące handlowi ludźmi*, [w:] *Ludzie nie na sprzedaż-międzynarodowa współpraca policji w zakresie handlu ludźmi. Materiały pokonferencyjne*, Warszawa 17-19. 03. 2009, s. 22.

³⁹I. Fedorowicz, *Niewolnicy XXI wieku*, „Policja 997”, 2006, nr 10, s. 12.

⁴⁰*Handel ludźmi* „Policja 997”, 2009, nr 1, s. 18.

- fałszerzy dokumentów;
- tzw. „załatwiaczy”, czyli osoby, które zajmują się korupcją urzędników, policji, oraz innych służb;
- „logistyków”, którzy znajdują odpowiednie miejsca do przetrzymywania ofiar;
- „kasjerów”, którzy trudnią się inkasowaniem i dystrybucją pieniędzy zarabianych przez ofiary;
- tzw. „praczy” pieniędzy, które pochodzą z handlu żywym towarem,
- szefów „biznesu”⁴⁰.

Sprawcy, to ludzie, pozbawieni skrupułów, myśląc o własnych korzyściach materialnych nie zważają na to, że każdej z ofiar łamią życie. Ofiary natomiast nie zdają sobie sprawy, że przez swą zbytnią ufność w stosunku do innych, bądź zwykłą naiwność, trafiają w pułapkę, z której nie ma powrotu. Odarci z godności, pozbawieni człowieczeństwa, sponiewierani przez swoich oprawców, prawdopodobnie już nigdy nie odzyskają równowagi psychicznej. Jeśli kiedykolwiek uda im się wyrwać z tego okrutnego świata, to i tak pozostanie im trauma, której nie pozbędą się do końca życia. Ofiarami handlu ludźmi są kobiety, mężczyźni i dzieci, ale i tak zdecydowaną większość stanowią kobiety. Ofiary handlu to osoby:

- bezrobotne, dotknięte biedą lub żyjące w skrajnym ubóstwie,
- niewykształcone, nie znające języków obcych,
- pozbawione miłości i pogubione w relacjach rodzinnych,
- zadłużone, zdesperowane, samotne,
- pragnące dużych zarobków w stosunkowo krótkim czasie,
- młode, zdrowe, atrakcyjne, o nieprzeciętnej urodzie⁴¹

Najczęściej sprawcami handlu, bądź osobami, które werbują lub wykorzystują ofiary są mężczyźni, chociaż zdarzają się też kobiety, przeważnie są

40

⁴¹*Sieć Bakhita-do spraw przeciwdziałania i pomocy ofiarom współczesnych form niewolnictwa*, Warszawa 2018.

to te, które kiedyś same były ofiarami handlu⁴². Czasami uwikłane są w werbowanie ofiar, ponieważ są do tego zmuszane, a bojąc się konsekwencji swej odmowy, wolą robić to, co nakazuje im oprawca. Zdarza się jednak też tak, że kobiety, które kiedyś były ofiarami, później stają się oprawcami. Dzieje się tak, ponieważ oprawcy tych złamanych, poranionych kobiet zniszczyli ich osobowość⁴³. Osoby, które zajmują się handlem żywym towarem, to najczęściej członkowie zorganizowanych grup przestępczych, które działają na ogromną skalę, nastawiając się na bardzo duże zyski.

Profil sprawcy to człowiek silny, inteligentny, działający w zorganizowanej grupie, trzymający się planu działania. To osoba majątna, wpływowa, która jest w stanie skorumpować organy ścigania. To osoba bezwzględna i bezduszna, nastawiona tylko na swoje korzyści. Sprawca, to człowiek, dla którego godność ludzka nie ma żadnego znaczenia, dlatego bez żadnych oporów traktuje ofiarę jak przedmiot. Cierpienie zarówno psychiczne, jak i fizyczne ofiary nie robi na nim żadnego wrażenia, a wręcz przeciwnie, daje sprawcy odczuć, że ma władzę, może wszystko, ma możliwość kierowania życiem i losem drugiego człowieka.

Profil ofiary, to osoba biedna, pogubiona, bezradna, często niezaradna życiowo. Najczęściej pragnąca poprawić swoją sytuację materialną, szukająca pomocy, miłości, wsparcia. Ofiara handlu to osoba, która poszukuje wszystkiego tego, czego nie znalazła w domu, w rodzinie, w swoim kraju. Osoba taka, zbyt ufna i naiwna, dopiero kiedy staje się ofiarą, dostrzega stan faktyczny, ale wtedy jest już za późno, aby się wycofać. Relacja między ofiarą a sprawcą zmienia się po przekroczeniu granicy. Odebranie dokumentów ofierze powoduje, że przestaje ona być podmiotem a zaczyna być przedmiotem handlu.

3. Współczesne zasady działania handlu ludźmi i przeciwdziałanie tej formie niewolnictwa.

Sprawcy handlu ludźmi to osoby bardzo inteligentne, które tak działają wobec swojej ofiary, aby nie zorientowała się ona, w czym tak naprawdę bierze

⁴²J. Bryk, I. Malinowska, *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi i niewolnictwa na tle prawa międzynarodowego i polskiego prawa karnego*, [w:] *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Materiały pokonferencyjne, B. Hołyst, J. Bryk, I. Malinowska (red.), Szczytno 2008, s. 10.

⁴³I. Malinowska, *Metody działania sprawców handlu ludźmi*, [w:] *Handel ludźmi. Przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safjański (red.), Warszawa 2017, s. 152. ⁶⁹ *Ibidem*, s. 153.

udział. Ofiary podlegają wykorzystywaniu w chwili, kiedy znajdują się już w kraju docelowym, po dokonaniu transakcji sprzedaży. Osobą wykorzystującą jest przeważnie ta, która posiada obywatelstwo państwa, do którego ofiara została uprowadzona, lub cudzoziemiec zamieszkujący to państwo. Większość osób zaangażowanych w werbowanie ofiar, a zwłaszcza kobiet, które są chętne do wyjazdu za granicę w celu podjęcia pracy, pochodzi z tego samego państwa, co ofiary⁴⁴. W handlu ludźmi występują trzy główne etapy pozyskiwania ofiary:

- werbunek;
- transport;
- przekazanie ofiary odbiorcy⁴⁵.

Werbowanie ofiar odbywa się przeważnie przez pośredników, agencje, bądź znajomych. Ofiarom oferowane są bardzo dobre warunki finansowe, a pośrednicy proponują załatwienie wszystkich niezbędnych formalności. Bywa też, że kobiety porywane są prosto z ulicy⁴⁶. Ofiary są sprzedawane i zmuszane do prostytucji. Wszelka próba oporu, lub jakiegokolwiek formy sprzeciwu ze strony ofiary względem oprawcy powoduje doprowadzenie ofiary do złamania. Stosuje się różne metody. Najczęściej są to gwałty, często zbiorowe, poddawanie presji, a nawet stosowanie tortur takich jak przypalanie, czy elektrowstrząsy⁴⁷.

Sprawcy werbując ofiarę, kierują się przeważnie jej wiekiem i wyglądem zewnętrznym, nie zwracając zaś uwagi na jej kwalifikacje. Najczęściej werbowane są kobiety w przedziale wiekowym między 16 a 20 rokiem życia, przeważnie z wykształceniem podstawowym, pozostające w ciężkiej sytuacji materialnej. Osoba, która przeprowadza przerzut, jest uprzejma i opiekuńcza, aby nie wzbudzać podejrzeń. Dopiero po przekroczeniu granicy zmienia się zachowanie sprawcy wobec ofiary. Diametralnie zmienia się też sytuacja przerzuconej kobiety. W obcym państwie sprawca przejmuje całkowitą kontrolę nad swoją ofiarą, uzależniając ją od siebie finansowo i emocjonalnie. Uzależnienie finansowe, to pozbawienie ofiary wszelkich środków materialnych, a

⁴⁴K. Karsznicki, *Nadzór prokuratora nad postępowaniem karnym w sprawach dotyczących handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3, s. 38.

⁴⁵B. Hołyst, *op. cit.*, s. 293.

⁴⁶B. Hołyst, *op. cit.*, s. 904.

⁴⁷B. Hołyst, *op. cit.*, s. 905.

emocjonalnie, to pozbawienie jej wszelkich kontaktów z rodziną i przyjaciółmi. Jakikolwiek jej nieposłuszeństwo względem sprawcy karane jest przemocą. Ofiary są bite, poniżane, więzione, gwałcone, poddawane szantażom i zastraszane. Mężczyźni najczęściej trafiają do niewolniczej pracy na budowach, w rolnictwie, warsztatach, czy fabrykach, a kobiety sprzedawane są do prostytucji i pornografii⁴⁸. Działania sprawców handlu ludźmi dzieli się na pięć etapów:

- wybór ofiary;
- rekrutację ofiary;
- przejęcie kontroli nad ofiarą;
- utrzymanie kontroli nad ofiarą;
- legalizacja pobytu ofiary⁴⁹.

Pierwszy etap to wybór ofiary. Sprawca głównie wybiera kobiety, młodzież i dzieci. W szczególności są to osoby słabe społecznie, bezradne, pozbawione wsparcia ze strony najbliższych. Łatwowieczne, ambitne, wierzące w łatwy zarobek dużych pieniędzy, pozbawione często źródeł dochodu⁵⁰.

Drugi etap to rekrutacja. Ofiary pozyskiwane są różnymi metodami. W przypadku handlu kobietami wyróżniamy metody działania sprawców:

- „na pracę”;
- „na miłość”;
- „mechanizm długu”;
- porwanie⁵¹.

Werbowane „na pracę” to przeważnie ogłoszenia w prasie czy internecie, oferujące dobrą, wysokopłatną pracę bez kwalifikacji, na przykład opiekunki do dzieci, hostessy, kelnerki, modelki, czy sprzątaczkę. Trzeba szybko podjąć decyzję, bez konsultacji z kimkolwiek, ponieważ oferta jest ważna krótko. Werbowanie „na miłość” to wejście sprawcy z ofiarą w związek emocjonalny, gdzie

⁴⁸*Ibidem*, s. 293.

⁴⁹I. Pospieszyl, *Patologie społeczne*, Warszawa 2008, s. 273-274.

⁵⁰*Ibidem*, s. 273.

⁵¹P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safjański, *Handel ludźmi. Przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Warszawa 2017, s. 158. ⁷⁹I. Malinowska, *op. cit.*, s. 158.

sprawca stosuje różne techniki uwodzenia i zdobywania zaufania. Następnie zakochana ofiara wyjeżdża z oprawcą za granicę w celu ułożenia sobie tam życia, bądź w celach turystycznych. Kolejnym etapem jest złamanie ofiary, aby poddała się woli sprawców i sprzedanie jej handlarzom bądź sutenerom. Aby ofiara poddała się zamiarom sprawcy stosuje się wobec niej różne metody. Najczęściej jest to:

- przemoc fizyczna – najczęściej gwałty, zamykanie w ciemnych i zimnych pomieszczeniach, podawanie środków odurzających, pobicia; bicie jako forma przemocy fizycznej – przeważnie wybijanie zębów, łamanie żeber, odbijanie nerek, czynione w taki sposób, aby nie doprowadzić ofiary do trwałego kalectwa, żeby mogła wykonywać swoją pracę;
- przemoc psychiczna – która polega na przykład na zmuszaniu ofiar do przyglądania się przemocy fizycznej wobec innych ofiar⁵².

Mechanizm długu to pożyczka pieniędzy, bądź usługa w formie długu, który ofiara musi spłacić wraz z odsetkami i opłatami karnymi. Sprawca uświadamia ofiarę, że musi spłacić koszty przyjazdu, noclegu, wyżywienia, a po odpracowaniu będzie wolna. Dług jednak zamiast się zmniejszać, rośnie z tytułu nakładanych na ofiary kar przez sprawców, między innymi za spóźnienia, nieposłuszeństwo, nieporządek w pokoju, czy opryskliwość w stosunku do klienta ⁵³. Metody działania sprawców są tak brutalne i bezwzględne, że przynoszą pożądane przez sprawców skutki⁵⁴.

Porwanie polega na stosowaniu przemocy fizycznej wobec ofiary, na działaniu wbrew jej woli i pozbawieniu jej wolności. Czasami zdarza się też sprzedanie ofiary przez członków rodziny lub innych ludzi, którym ofiara ufa, ale takie sytuacje nie zdarzają się często.

Trzeci etap to przejęcie kontroli nad ofiarą. Sprawca dezorientuje ofiarę mówiąc, że jedzie do pracy, czy w celu odwiedzenia rodziny. Ofiarę pozbawia się

⁵²B. Hołyst, J. Bryk, I. Malinowska, *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Szczytno 2010, s. 2.

⁵³ P. Łabuz, D. Śnieżek, *Handel żywym towarem jako aktywność zorganizowanych grup przestępczych specjalizujących się w handlu ludźmi*, Zeszyty naukowe, nr 1(11)2010, Warszawa 2011, s. 21-24.

⁵⁴ K. Sawicki, *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Szczytno 2009, s. 88-90.

dokumentów, stosując wobec niej kłamstwa, czasami odbiera się jej też charakterystyczny przedmiot w celu uspokojenia rodziny⁵⁵.

Czwarty etap to utrzymanie kontroli nad ofiarą. Zwerbowana osoba, zwłaszcza dorosła, prędzej czy później zorientuje się, że została oszukana i stała się ofiarą handlarzy. Dlatego aby utrzymać nad nią kontrolę stosuje się wobec niej przemoc, racjonowanie żywności, zastraszanie, gwałt, czy odurzanie narkotykami. Kobiety sprzedawane do domów publicznych często są fotografowane lub nagrywane podczas gwałtów. Celem tych czynności jest skompromitowanie bądź podważenie wiarygodności ofiary. Kontrolę nad ofiarą sprawca utrzymuje również przekazując nieprawdziwe informacje o jej sytuacji, bądź sytuacji rodziny. Celem sprawcy jest uświadomienie ofierze, że jej los zależy wyłącznie od jej oprawców.

Ostatnim piątym etapem działania sprawców handlu ludźmi jest legalizowanie pobytu ofiary. Sprawcy najczęściej fałszują dokumenty i pozwolenia na pracę, zmuszają ofiarę do zawarcia fikcyjnego małżeństwa, bądź przekupują urzędników⁵⁶.

Sprawcy handlu ludźmi są doskonale wyspecjalizowani w werbowaniu, rekrutowaniu i podporządkowaniu sobie ofiar. Przekraczając wszelkie bariery moralności i ludzkiego traktowania, doprowadzają ofiarę do poddania się, chociaż nie do pogodzenia z sytuacją, w jakiej się znalazła. Ci bezduszni oprawcy żerują na naiwności, niewiedzy i ubóstwie psychicznym ofiary, czyniąc ją przedmiotem handlu.

Zjawisko handlu ludźmi jest naruszeniem podstawowych praw człowieka do wolności i godności. Jest też najbardziej okrutną i brutalną formą wyzysku człowieka, a uwzględniając rodzaje handlu ludźmi jest zagrożeniem dla zdrowia i życia ludzkiego.

Handel ludźmi istnieje na całym świecie, a szczególnie rozpowszechniony jest w krajach europejskich, gdzie za wyjątkiem krajów azjatyckich odnotowuje się największy procent ofiar tego haniebnego procederu. W związku z tym Unia Europejska postawiła sobie za priorytet przeciwdziałanie i zwalczanie handlu ludźmi.

⁵⁵ I. Pospieszyl, *op. cit.*, s. 274.

⁵⁶ *Ibidem*, s.275.

Na poziomie Unii przyjęto Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW⁵⁷.

Żeby skutecznie przeciwdziałać handlowi ludźmi i zwalczać ten proceder, należy uświadamiać społeczeństwo, szczególnie młodzież, ich rodziców, opiekunów i nauczycieli o zjawisku handlu ludźmi i zagrożeniach z nim związanych. W dzisiejszych czasach profilaktyka w szkołach nie powinna ograniczać się tylko do zagadnień takich jak narkotyki, alkohol, czy palenie papierosów. Młodzieży uświadamiać trzeba, jak w łatwy sposób można stać się ofiarą handlu ludźmi⁵⁸. Potrzebna jest też współpraca międzynarodowych instytucji, podmiotów administracji rządowej, organizacji pozarządowych, społecznych, a także instytucji użytku publicznego.

Fundacja La Strada i Międzynarodowa Organizacja do spraw Migracji (IOM) zajmują się szkoleniem pracowników, którzy są przedstawicielami instytucji publicznych, a w szczególności tych, mających bezpośredni kontakt z ofiarą handlu. Szkoleniem obejmuje się policjantów, prokuratorów, strażników granicznych czy pracowników pomocy społecznej⁵⁹.

Oprócz działań prewencyjnych i szkoleń odnośnie przeciwdziałaniu handlowi ludźmi w październiku 2012 roku w Warszawie, w kinie Muranów odbył się Międzynarodowy Festiwal Filmów o Handlu Ludźmi 18/18. Był to projekt zrealizowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w oparciu o współpracę z Fundacją *La Strada*, skierowany przede wszystkim do młodzieży. Za pośrednictwem filmu chciano przedstawić młodym ludziom problem handlu i współczesnego niewolnictwa. Celem było ukazanie zagrożeń i skutków tego haniebnego procederu, jakim jest handel ludźmi.

Aby zapobiegać handlowi ludźmi, na pierwszym miejscu powinny się znaleźć działania prewencyjne, przede wszystkim informacyjne, które

⁵⁷ Dz. Urz. UE 2011 L 101/1.

⁵⁸ Z. Lasocik, *Handel ludźmi- aspekty społeczne i prawne*. Studia socjologiczne 2007, nr 4, s. 47.

⁵⁹ Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w Polsce*, Raport za rok 2014-2015.

⁵⁹<https://ostrzegamy.online/fundacja-la-strada-walka-z-handlem-ludźmi/> [dostęp: 04.05.2018].

skierowane powinny być do ogółu społeczeństwa. Kolejnym etapem powinna być ochrona i wspieranie ofiar handlu ludźmi. Następnie powinno się ścigać i karać sprawców oraz powinny się odbywać szkolenia dla organów ścigania i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości. Czynności te są co prawda realizowane, ale w niewystarczającym stopniu. Aby skutecznie przeciwdziałać handlowi ludźmi, należy przede wszystkim uświadamiać i ostrzegać społeczeństwo, a zwłaszcza młodych ludzi, którzy szczególnie są narażeni na bycie ofiarą tego procederu.

Handel ludźmi, który jest współczesną formą niewolnictwa opiera się na niedostrzeganiu problemu, chociaż jest bardzo realnym i poważnym problemem w obecnych czasach. Mogłoby się wydawać, że niewolnictwo, to zjawisko, które w XXI wieku nie powinno mieć miejsca. Niestety wciąż rosnące zapotrzebowanie na tanią siłę roboczą, potrzeby ciągle rozwijającego się sex-biznesu, a przede wszystkim chęć zarabiania ogromnych sum pieniędzy bez wielkiego ryzyka, przez zorganizowane grupy przestępcze, powodują, że handel ludźmi kwitnie i rozprzestrzenia się na całym świecie.

Życie w obecnych czasach jest dość trudne, zwłaszcza dla osób z rodzin biednych, z problemami, bez wykształcenia i perspektyw na lepsze jutro. To właśnie takie osoby, zwłaszcza te pozbawione zrozumienia i oparcia w swoich najbliższych, najczęściej mogą paść ofiarą handlarzy. Handel ludźmi wciąż rozwija się na świecie, zwłaszcza w krajach Unii Europejskiej, również w Polsce. Jak wykazuje raport Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji o handlu ludźmi w Polsce z 2016 roku, Polska na tle innych krajów europejskich zajmuje 5 miejsce jako kraj, z którego pochodzą ofiary handlu ludźmi. Obecnie Polska jest też krajem tranzytowym, gdzie przebiegają trasy przerzutu ofiar, oraz krajem docelowym, gdzie wykorzystywane są ofiary handlu ludźmi, zwłaszcza osoby z Bułgarii, Ukrainy, Rumunii czy Azji.

Mimo, że handel ludźmi jest rozpowszechniony na świecie, to społeczeństwo wciąż nie posiada dostatecznej wiedzy na temat tego zjawiska. Nieświadome ofiary handlarzy po zwerbowaniu są wykorzystywane psychicznie i fizycznie oraz bez skrępowań pozbawiane wolności i godności. Aby zapobiegać występowaniu zjawiska handlu ludźmi, należy przede wszystkim budować świadomość wśród społeczeństwa i informować je, jak się ustrzec przed tym

haniebnym procederem, jakim jest handel i wykorzystywanie człowieka. Nie można udawać, że w obecnych czasach niewolnictwo nie istnieje, a jeśli nawet istnieje, to nie dotyczy nas, naszego otoczenia, najbliższych. Ofiarą handlu może stać się każdy. Aby uratować przyszłe potencjalne ofiary należy przeciwdziałać i zapobiegać temu procederowi, który pozbawia człowieka wolności i godności. Każdy powinien być świadomy, aby mógł uświadamiać, poinformowany, by udzielać informacji, czujny, aby ostrzegać osoby najbardziej narażone na stanie się ofiarą handlarzy. Ponadto każdy świadomy tego zagrożenia człowiek powinien być wrażliwy, aby nie przechodzić obojętnie obok ofiar, dotkniętych już tym okrutnym procederem, ale pomagać na tyle, na ile jesteśmy w stanie. W końcu należy być zaangażowanym, aby móc coś zmienić, kogoś ochronić bądź wesprzeć. Tylko wrażliwość drugiego człowieka na cierpienie i potrzeby innych jest w stanie ochronić tych biednych, osamotnionych ludzi, na których czyha tyle zła.

Handlarze ludźmi to osoby bardzo wyrafinowane, pozbawione uczuć ludzkich, zdominowane przez siłę pieniądza. To ludzie, którzy zapominają, że człowiek jest podmiotem, a nie przedmiotem, że ma prawo do wolności i samostanowienia o sobie. Nawet, kiedy jest pogubiony, samotny, bez wsparcia najbliższych, nikt nie ma prawa wykorzystywać go w żaden sposób, pozbawiać go człowieczeństwa i czynić z niego przedmiotu handlu. Mimo, że istnieją instytucje zajmujące się przeciwdziałaniem i wspieraniem ofiar handlu ludźmi, to każdy człowiek ma moralny obowiązek czynienia czegokolwiek, co miałyby uświadomić, ostrzec bądź uratować każdą zagrożoną handlem ludźmi osobę.

Bibliografia

Akty prawne:

1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r., art. 4.
2. Dz. U. z 1931 r. Nr 4, poz. 21.
3. Dz. U. z 1963 r. Nr 33, poz.185.
4. Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz.167.
5. Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

Literatura:

1. Bryk J., *Przestępstwa towarzyszące handlowi ludźmi*, [w:] *Ludzie nie na sprzedaż - międzynarodowa współpraca policji w zakresie handlu ludźmi*. Materiały pokonferencyjne, Warszawa 2009.
2. Bryk J., Malinowska I., *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi i niewolnictwa na tle prawa międzynarodowego i polskiego prawa karnego*, [w:] *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*. Materiały pokonferencyjne, Hołyst B., Bryk J., Malinowska I., (red.) Szczytno 2008.
3. Buchowska S., *Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi*, [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Lasocik Z.(red.), Warszawa 2006, Laskowska K., *Handel ludźmi jako problem prawny i kryminologiczny*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2004, Nr 2.
4. Galicki Z., *Wielka Encyklopedia PWN*, tom XIX, Warszawa 2003.
5. Grzelak A., *Unia Europejska a prawo karne*, Warszawa 2002.
6. Hołyst B., Bryk J., Malinowska I., *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Szczytno 2010.
7. Hołyst B., *Wiktymologia*, Warszawa 2006.
8. Jasudowicz T., Lubiczewski M., *Geneza ochrony praw człowieka*, [w:] *Prawa człowieka i ich ochrona*. Podręcznik dla studentów prawa i administracji. Gronowska B.(red.) Toruń 2005.
9. Jasudowicz T., *Zakaz niewolnictwa i poddaństwa oraz pracy przymusowej lub obowiązkowej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*. „*Studia Prawa Publicznego*” 2013, nr 3.
10. Karsznicki K., *Handel ludźmi*, Warszawa 2010.
11. Lasocik Z., *Handel ludźmi-aspekty społeczne i prawne*. *Studia socjologiczne* 2007, nr 4, s. 47.

12. Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., Safjański T., *Handel ludźmi. Przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Warszawa 2017.
13. Łabuz P., Śnieżek D., *Handel żywym towarem jako aktywność zorganizowanych grup przestępczych specjalizujących się w handlu ludźmi. „Zeszyty naukowe”* 2010, nr 1, Warszawa 2011.
14. Malinowska I., *Metody działania sprawców handlu ludźmi*, [w:] *Handel ludźmi. Przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., Safjański T. (red.), Warszawa 2017.
15. Nowak B., *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami*, [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*. Lasocik Z. (red.), Warszawa 2006.
16. Papież Leon III, *Encyklika In Plurimis 5. V. 1888 r., Braviarium missionum t.1*, ATK, Warszawa 1979, s.154-172
17. Pietras-Eichbergen M., *Krajowe i międzynarodowe regulacje prawne Organizacji Narodów Zjednoczonych*, [w:] *Handel ludźmi. Przestrzeń prawnokarna i kryminalistyczno-kryminologiczna*, Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., Safjański T.(red.), Warszawa 2017.
18. Pospieszyl I., *Patologie społeczne*, Warszawa 2008.
19. Sawicki K., *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Szczytno 2009.
20. Skinner E.B., *Zbrodnia. Twarzą w twarz ze współczesnym niewolnictwem*, Kraków 2010.
21. Szmulik B., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2002.
22. Wiśniewski M., *Handel ludźmi – statystyka*, [w:] Ministerstwo Spraw
23. Wewnętrznych i Administracji, *Handel ludźmi w Polsce*, Materiały do raportu, Warszawa 2007.
24. Zwoliński A., *Encyklopedia „Białych Plam”*, tom XIII, Radom 2004.

Czasopisma:

25. Bartuszek G., *Bez skrupułów* Magazyn Policja 997, 2009, nr 50.
26. Fedorowicz I., *Niewolnicy XXI wieku*, Magazyn Policja 997, 2006, nr 10.
27. Karsznicki K., *Handel kobietami w świetle spraw karnych*. Prokuratura i Prawo 2002, Nr 12.
28. Karsznicki K., *Nadzór prokuratora nad postępowaniem karnym w sprawach dotyczących handlu ludźmi*. Prokuratura i Prawo 2005, Nr 3.
29. Kołątaj M., Sadowski G., *27 milionów niewolników*, „Wprost” 2002, nr 15.

Raporty:

30. Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w Polsce*. Raport za rok 2014-2015.
31. Ebbe O., Das D., *Global Trafficking in Woman and Children*, Boca Rata, 2008.
32. Raport o handlu ludźmi, *Handel ludźmi w Polsce*, Raport 2015, Warszawa 2016.
33. Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2008.

Broszury:

34. *Handel kobietami – Przewodnik dla ofiar i organizacji pomocowych*, Barcelona 2013
35. Materiały informacyjne *Ludzie są bezcenni*, Warszawa 2012.
36. *Współczesne formy niewolnictwa. To może przytrafić się każdemu...*, Po Moc Stowarzyszenie dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej, Katowice 2016.
37. Sieć Bakhita - do spraw przeciwdziałania i pomocy ofiarom współczesnych form niewolnictwa, Warszawa 2018.

Źródła internetowe:

38. <http://handelludzmi.eu/hl/aktualnosci/6418>, Raport-Miedzynarodowej-Organizacji-Pracy-na-temat-pracy-przymusowej-na-swiecie.html

39. <http://handelludzmi.eu/hl/baza-wiedzy/archiwum/2013/6297/>

40. <https://tygodnikprzeglad.pl/wspolczesne-niewolnictwo/>

41. <http://www.mswia.gov.pl>

Spis wykresów:

Wykres nr 1 Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi na świecie w 2015 r.

Wykres nr 2 Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Europie.